

УДК 930.2:[316.64:27-789.17]“1882/1904”

ВДОБРАЖЕННЯ ПРОЦЕСУ РЕФОРМУВАННЯ ЧСВВ (1882–1904 рр.) У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІЙ ТА ГРОМАДСЬКІЙ ДУМЦІ ГАЛИЧИНИ

Василь ЛАГОЦЬКИЙ

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра давньої історії України та архівознавства,
вул. Університетська 1, 79000, Львів, Україна

Прослідковано реакцію суспільно-політичної і громадської думки на підготовку і проведення “Добромільської реформи” ЧСВВ у 1882–1904 рр. Опрацьовано стан провінції Найсвятішого Спасителя ЧСВВ від часу створення (1780 р.) до реформи 1882 р. Розкрито погляди ідеологів і лобістів реформи – протоігумена василіян о. Климента Сарницького і провінціала єзуїтів отця Генріха Яцковського. Розглянуто припущення редакцій галицьких часописів, що можливою причиною реформування ЧСВВ стала спроба переходу до православ'я громади села Гнилички (Гнилиці Малі) на Тернопільщині. Проаналізовано документи церковно-правового характеру, які сприяли неоднозначному ставленню галицької спільноти до зміни керівництва Чину Святого Василя Великого. Охарактеризовано діяльність “антиєзуїтської” депутації галицьких українців, проведені її аудієнції із центральним австрійським урядом і папським нунцієм у Відні щодо скасування пунктів реформи ЧСВВ. Висвітлено трансформацію поглядів громадськості стосовно реформи Василянського Чину від процесу впровадження нових правил для монастирів до завершення реформування.

Ключові слова: Чин Святого Василя Великого (ЧСВВ), Добромільська реформа, Товариство Ісуса, громадська думка, протести.

Чин Святого Василя Великого (ЧСВВ), заснований? 1617 р., був єдиним греко-католицьким чернечим орденом до 1906 р. Його реформування в останній чверті XIX століття, враховуючи внутрішньополітичне становище Галичини, стало центром уваги для багатьох ланок суспільства. Окремі суспільні осередки (громадські, політичні, релігійні) али власні погляди на перебудову Василянського Чину та активно відстоювали свою позицію. Різні думки галицьких спільнот формують мету цієї розвідки дослідити реакцію суспільно-політичної та громадської думки Галичини стосовно реформування ЧСВВ.

Починаючи дослідження даної теми, розглянемо її висвітлення в працях закордонних і українських науковців. Серед зарубіжних дослідників, слід виокремити доробок Івана-Павла Химки, який частково розглянув погляди населення Галичини на перебіг Добромільської реформи¹. Заслуговує на увагу дослідження отця Порфирія Підручного, в якому систематизовано документи, що стосуються початкового етапу реформи Василянського Чину в 1880–

¹ Joan Paul Himka, *Religion and Nationality in Western Ukraine. The Greek Catholic Church and Ruthenian National Movement in Galicia, 1867–1900.* (Montreal & Kingstom; London; Ithaca: Mc Gill-Queen's University Press, 1999).

1882 рр.². В українських доробках найціннішою є праця отця Макарія Каровця, який наголошував на позитивних наслідках реформи, згрупував періодичні видання і документи церковної влади³. Слід відзначити й роботу о. Ісидора Патрила, яка хоч і мимохідь торкається відтворення суспільно-політичних і громадських настроїв, однак комплексно відображає історію провінції ЧСВВ на території Галичини⁴.

На території Галичини і Холмщини, що входили до складу монархії Габсбургів, у 1780 р. було створено Василянську провінцію Найсвятішого Спасителя. Того року почав самостійно правити Йосиф II (1780–1790 рр.), котрий розпочав втілювати церковні реформи, що, на думку багатьох дослідників⁵, стали каталізатором занепаду Василянського Чину. Так, у 1782 р. видано декрет, згідно з яким членам Чину заборонялося підтримувати зв'язки з вищими настоятелями, котрі перебували за кордоном. Наступним патентом, від 17 квітня 1783 р., монастирі кожної єпархії утворювали окрему провінцію, менші монастирі ліквідували або приєднували до більших, а настоятелів монастирів (ігуменів) не могли обрати серед монахів з-за кордону (з 1784 р. додано, що їх повинні обирати монахи монастиря). Іншим декретом 1783 р. закривали всі монастирські школи і всіх монахів переведено до духовної семінарії у Львові або публічних шкіл, а у новіціат могли вступити кандидати, які закінчили шість років богословських студій і відбули душпастирську практику⁶.

Вищезгадані декрети діяли до 1790 р. і після завершення їх чинності відбувалися спроби стабілізації становища Чинів з боку світської та духовної влади. Від 4 червня 1790 р. повернено дозвіл на існування монастирських шкіл, який посприяв відновленню 1804 р. василянських шкіл у Бучачі та Лаврові. 1802 р. Імператор Франц II дозволив будь-якому чину повернутися до своїх Конституцій, а єпископів наділяти владою над монастирями, яку до цього мали головні настоятелі. На підставі цього декрету 31 січня 1803 р. Львівський єпископ Михайлом Скородинський і Перемиський єпископ Антон Ангелович створили правила “Ratio Regiminis” для василян провінції Найсвятішого Спасителя, які регулювали норми управління. Ці правила підтримав і Холмський єпископ Порфирій Важинський, але з корективами, згідно з якими капітули для вибору протоігуменів мали відбуватися по чергову у Крехові та Львові кожні чотири роки⁷.

² Porfirio Pidrucnyj, “Documenti riguardanti l’inizio della riforma Baziliana in Galizia (1880–1882),” *Записки ЧСВВ* 1–4 (1982).

³ Макарій Каровець, *Велика реформа чина св. Василя В.* 1882 р. (Львів: Видавництво оо. Василян – Українська Католицька Організація, 1933), т. 1.

⁴ Ісидор Патрило, “Нарис історії Галицької провінції ЧСВВ,” *Записки ЧСВВ* 1–4 (1982).

⁵ Макарій Каровець, *Велика реформа чина св. Василя В.* 1882 р. (Львів: Видавництво оо. Василян – Українська Католицька Організація, 1933), т. 1.; Ісидор Патрило, “Нарис історії Галицької провінції ЧСВВ,” *Записки ЧСВВ* 1–4 (1982).

⁶ Ісидор Патрило, “Нарис історії Галицької провінції ЧСВВ,” *Записки ЧСВВ* 1–4 (1982): 57–58.

⁷ Там само, 59; Михайло Ваврик, “До історії василянських капітул у Галичині в XVIII–XIX столітті,” *Записки ЧСВВ* 1-2 (1958): 54–55.

Наступний етап реорганізації ЧСВВ відбувався в середині 50-х роках XIX століття. За вказівками папи Пія IX у 1850 р. на Львівській капітулі повторно ввели 8-денні реколекції, запровадили для всіх розпорядок дня, а протоігуменові доручили відновлення богословських студій. Для перевірки стану Чинів і наслідків від попередніх реформ папа Пій IX у 1852 р. доручив празькому кардиналові Фрідріху Шварценбергу провести канонічну візитацію всіх монастирів Австрійської імперії. Від його імені в 1858 р. візитацію Василянського Чину провів пряшівський єпископ Йосиф Гаганець. Унаслідок цього 11–20 серпня 1858 р. відбулася Добромільська капітула, де було ухвалено нові правила чернечої дисципліни, які проіснували до реформи 1882 р.⁸. Незважаючи на заходи влади, кількість василянських монастирів і ченців зменшувалась. Якщо в 1780 р. було 36 монастирів і 314 монахів (без урахування новиків)⁹, то станом на 1867 р. залишилось 14 монастирів і 80 монахів (із урахуванням новиків)¹⁰, а напередодні реформи 1882 р. було 14 монастирів і 60 монахів (50 священників, 4 студенти і 6 братів-помічників) та 8 новиків¹¹.

В останні роки перед реформуванням ченці у монастирях провінції Найсвятішого Спасителя не виконували навіть свої духовні обов'язки. У спогадах Євген Олесницький, який перебував із візитом у Бучацькому монастирі у 1881 р., писав:

“Монастирі стали прибіжищем сибаритів і лінюхів, яке часом ширило навіть згіршення... Вечерю подали в рефектарі; були при ній всі черці разом із ігуменом Острроверхою, гладким і грубим мущиною. По вечері відмовлено молитви і зараз внесли столики на карти, а разом з ними цілі батерії вина. Засівши до столиків, пересиділи ми до самого ранку серед велих лібацій, при чому о. ігумен бавив нас цілу ніч дуже масними дотепами й історіями та такими самими співами. З зачудуванням гляділи на нашу пияцьку компанію зі стін рефектаря портрети старих ігуменів та інших святих отців”¹².

Для детальної інформації щодо становища Василянського Чину Конгрегація пропаганди 19 липня 1881 р. доручила митрополитові Йосифу (Сембратовичу) перевірити стан монастирів у Жовкві, Крехові, Кристинополі, Підгірцях, Золочеві, Краснопуці, Бучачі, Улашковцях, Погоні, Гошеві, Дрогобичі, Лаврові, Добромилі, Львові¹³. По завершенню візитації ц січні 1882 р. митрополит подав звіт і програму для перебудови ЧСВВ.

⁸ Ісидор Патрило, “Нарис історії Галицької провінції ЧСВВ,” Записки ЧСВВ 1–4, (1982): 59; Михайло Ваврик, “До історії василянських капітул у Галичині в XVIII-XIX столітті”, Записки ЧСВВ 1–2 (1958): 66.

⁹ Ісидор Патрило, “Нарис історії Галицької провінції ЧСВВ”, Записки ЧСВВ 1–4 (1982): 56.

¹⁰ Макарій Каровець, Велика реформа чина св. Василя В. 1882 р. (Львів: Видавництво оо. Василян – Українська Католицька Організація, 1933), т. 1, 33.

¹¹ Михайло Ваврик, Нарис розвитку і стану Василянського чину XVII–XIX ст. Топографічно-статистична розвідка. (Рим: Видавництво отців-василян, 1972), 62.

¹² Євген Олесницький, Сторінки з мого життя. (Львів: Видавництво ЛОБФ “Медицина і право”, 2011), 222.

¹³ Розпорядження, листування та ін. документи про проведення реформи ЧСВВ, 1881–1927, Центральний державний історичний архів України у м. Львові, ф. 684, оп. 1, спр. 50, арк. 1.

Узимку 1881–1882 років було сформовано два варіанти програми для реформування ЧСВВ. Перший, розроблений митрополитом Йосифом Сембратовичем, передбачав реформу під його власним керівництвом, з василіянським порядком, який був підпорядкований його юрисдикції¹⁴. Другий розробив протоігумен Галицької провінції о. Климентій Сарницький, і він був узгоджений із єзуїтським провінціалом о. Генріхом Яцковським.

25 грудня 1881 р. о. Климентій Сарницький надіслав лист до папи Лева XIII, визнавши занепад, та з проханням провести реформу. Він зазначив, що для ЧСВВ потрібно створити новий новіціат, яким би керував настоятель із іншого релігійного чину і міг виховувати достойних новиків. Знаючи історію Василіянського Чину, він запропонував представників з Товариства Ісуса (єзуїтів), оскільки вони в XVII ст. провели успішну реформу для отців Василіян. Також було висунуто пропозицію про звільнення Василіянського Чину з єпископської юрисдикції та запровадження прямого підпорядкування Риму¹⁵. Лист протоігумена отримали разом із листом від провінціала єзуїтів, який схвалив план. У своєму листі о. Яцковський не приховував того факту, що реформа отців Василіян під опікою єзуїтів викличе сильну опозицію з боку греко-католицького населення Галичини. Тому, якщо Святий Престол вважатиме, що час змін настав, він повинен діяти “енергійно, таємно і швидко”¹⁶. Отець Яцковський також надіслав листа генералові ордену єзуїтів Петеру Яну Бексу, в якому зазначив, що час і обставини є сприятливими для лояльного ставлення з боку австрійського уряду і польського дворянства до реформи¹⁷. Застереження і прихильність, повідомлені в листах о. Яцковського, базувалися на проблемі автономії Галичини у 70-80-х рр. XIX ст.

Найважливішою подією, яка дає змогу окреслити настрої у публічному житті Галичини, був процес проти русофілів, відомий під назвою Ольги Грабар¹⁸. Цьому процесові передують два інциденти: у містечку Збараж і селищі Гнилички (Гнилиці Малі) на Тернопільщині. Перший інцидент полягав у непорозумінні між збараською греко-католицькою громадою і місцевим парохом, який планував збудувати парафіяльний будинок. Казус вичерпався погрозою громади перейти у православ'я, якщо священник не відмовиться від свого задуму. У другому випадку мешканці селища Гнилички упродовж декількох років безрезультатно просили призначити пароха, щоб не утримувати церкву в сусідньому селі. У

¹⁴ Joan Paul Himka, *Religion and Nationality in Western Ukraine. The Greek Catholic Church and Ruthenian National Movement in Galicia, 1867–1900.* (Montreal & Kingston; London; Ithaca : McGill-Queen's University Press, 1999), 79–80.

¹⁵ Макарій Каровець, *Велика реформа чина св. Василя В. 1882 р.* (Львів: Видавництво оо. Василіян–Українська Католицька Організація, 1933), т. 1, 51–53.

¹⁶ Porfirio Pidrucnyj, “Documenti riguardanti l'inizio della riforma Baziliana in Galizia (1880–1882)”, *Записки ЧСВВ 1–4* (1982): 368.

¹⁷ *Ibid.*, 369.

¹⁸ Євген Олесницький, *Сторінки з мого життя.* (Львів: Видавництво ЛОБФ “Медицина і право”, 2011), 220.

грудні 1881 р. громада вирішила перейти до православ'я, подавши відповідні заяви в державні та церковні установи. Однак, після проведення церковної слідчої комісії у січні 1882 р., яка задовольнила їхні бажання отримати пароха, селяни відмовилися від зміни конфесії¹⁹.

Про ці випадки повідомила польська преса, поширюючи неперевірену інформацію, що слід чекати масового переходу у православ'я із закликами про розпад греко-католицької церкви в Галичині. Протилежний погляд на ці події мала консисто́рська комісія, яка вирішила, що це був одиничний випадок і ніякої загрози це не становить, оскільки селяни хотіли перейти під юрисдикцію буковинського православного митрополита Сильвестра (Морар-Андрієвича), якого визнано державою, а перехід жартома порадив граф Гієронім Делла-Скалла. Узявши до уваги неоднакові свідчення, які отримали папський нунцій у Відні Серафіно Ванутелі та центральний австрійський уряд, міністерство внутрішніх справ доручило Галицькому намісництву провести детальну перевірку. Розпочалися масові обшуки та арешти русофілів із звинуваченнями в порушенні територіальної цілісності Австрійської імперії²⁰. Між подіями у Гниличках і реформуванням Василянського Чину існував тісний зв'язок через те, що посилення опору греко-католицької церкви православному впливові планувалася ще в 1867 р., і інциденти у Збаразькому повіті вплинули на рішення Ватикану і Відня нав'язати реформу українцям, незважаючи на їхні заперечення.

Зваживши всі обставини, 7 лютого 1882 р. Лев XIII запросив до Рима о. Генриха Яцковського для обговорення деталей реформи. У березні того року була проведена неофіційне засідання Конгрегації кардиналів, яка схвалила проєкт отців Климентія Сарницького, Генриха Яцковського і внесла відповідні пропозиції. Наступним етапом стало остаточне затвердження проєкту реформи австрійським цісарем Францом Йосифом I²¹.

Про майбутню реформу єпископи Галичини вперше були поінформовані 29 квітня 1882 р. на конференції з галицьким намісником Альфредом Потоцьким. Серед присутніх були протоігумен о. Климентій Сарницький, греко-католицький митрополит Йосиф (Сембратович), Перемишльський єпископ Іван Ступницький, єпископ-помічник Львівської архідієцезії Северин Моравський. Хоча всі учасники зустрічі погодилися, що Василянський Чин потребує реформування, проте існували певні незгоди. Єпископ Ступницький стверджував, що василяни повинні самостійно реформуватися, без допомоги інших черенечих орденів. Із критикою його поглядів виступив о. Сарницький, який окреслив сумний стан Чину та обґрунтував ідею щодо залучення єзуїтів у новий реформований новіціат у Добромилі. Усі учасники погодилися з отцем Сарницьким, але єпископ Ступницький попередив, що це призведе до протестів серед населення. Також

¹⁹ Анна-Вероніка Вендланд, Русофіли Галичини. Українські консерватори між Австрією та Росією, 1848–1915, ред. Мар'ян Мудрий (Львів: Літопис, 2015), 221.

²⁰ Там само, 222–224.

²¹ Ісидор Патрило, "Нарис історії Галицької провінції ЧСВВ", Записки ЧСВВ 1–4 (1982): 65.

митрополит Сембратович запропонував єзуїтам, котрі проводили реформу, прийняти греко-католицький обряд і вступити до Василіянського Чину. Інші учасники вважали, що ні Святий Престол, ні Товариство Ісуса на це не погодяться, і буде достатньо, щоб єзуїти, про око, прийняли греко-католицький обряд. Цей консенсус Альфред Потоцький представив у Відні і переконав міністерство релігії та освіти не підтримувати пропозицію духовенства²².

Проект реформи Папа Лев XIII оприлюднив 12 травня 1882 р. Апостольським листом “*Singulare praesidium*” (особливою охороною). На початку листа він зосередив увагу на висвітленні історії ЧСВВ, охарактеризував здобутки василіян, проаналізував внесок католицького духовенства в розвиток Чину. Стосовно реформи було поставлено такі завдання: 1) передати Добромильський монастир (звідси й походить назва “Добромильська реформа”) з усією власністю під колегію новиків (новіціат) і доручити управління та навчання отцям із Товариства Ісуса, зберігаючи за василіянами право власності; 2) відновити привілей “*Еа sunt ordinis*” Папи Пія VII від 30 липня 1822 р., згідно з яким дозволялося приймати латинників, які не прийняли будь-який інший обряд. Після складання чернечого обіту вони ставали греко-католиками із заборонаю переходити до римо-католиків; 3) ЧСВВ звільнити з-під юрисдикції митрополита і єпископів та перевести під керівництво Конгрегації для поширення християнської віри для східних справ. Ця інституція отримала право призначати й обирати протоігумена і настоятеля Чину для Галицької провінції після відповідної перевірки ставлення ченців; 4) отцями Єзуїтами щорічно здавати звіти доходів і витрат до Конгрегації та звітувати про стан новиків і допущених до новіціату; 5) настоятелям монастиря потрібно прийняти греко-католицького священника для відправлення богослужіння та уділення Святих Тайн; 6) тривалість новіціату становитиме рік і шість тижнів, після чого дозволяється складати малі обіти. У наступному трирічному етапі новики приступали до вивчення гуманістичних наук, згодом філософії та теології за системою Томи Аквінського, а вже тоді їм дозволялося скласти урочисті обіти як монахам ЧСВВ²³.

Обнародований проект реформування був опублікований на перших шпальтах галицьких часописів. Новина, як і було прогнозовано, викликала невдоволення серед певних груп українського населення. Газета “Діло” від 20 травня 1882 р. засуджувала задум реформи й стверджувалось, що перетворення задумані для знищення самостійного розвитку українців через колонізацію. Одночасно газета апелювала до митрополита Йосифа Сембратовича і всього духовенства з проханням звернутися до Риму стосовно перегляду пунктів “*Singulare*

²² Joan Paul Himka, *Religion and Nationality in Western Ukraine. The Greek Catholic Church and Ruthenian National Movement in Galicia, 1867–1900.* (Montreal & Kingstom; London; Ithaca : Mc Gill-Queen’s University Press, 1999), 81.

²³ “Апостольський лист Папи Льва XIII про реформу Чину св. Василя В. української нації в Галичині”, *Записки ЧСВВ* 1–4 (1982): 348–351.

praesidium”²⁴. Редакція газети “Слово” звинувачула о. Климентія Сарницького в доведенні Василянського Чину до економічного занепаду й критикувала його через те, що, зневаживши церковну ієрархію, відправив програму реформи безпосередньо Папі Леву XIII. Зазнала критики й ліберальна позиція митрополита Сембратовича – йому ставили у приклад попередника, митрополита Спиридона (Литвиновича), який, на думку газети, не дозволив би протоігуменові такого зухвалого вчинку²⁵.

Галицьке духовенство висловило рішучу незгоду із Добромильською реформою. Після видання отцем Климентій Сарницьким 19 травня 1882 р. куренди (розпорядження духовенству, видане церковною владою) з додатком до Апостольського листа “Singulare praesidium”, в якій пропонувалось висловити вдячність Леву XIII за “конституцію”, розпочались виступи ченців проти реформаторських ініціатив. Зокрема 23 травня 1882 р. відбулися збори ченців у Бучацькому монастирі, очолені о. Єронімом Островерхою. Зібрання вирішило протестувати проти реформи, оскільки вона не була затверджена на капітулі, що мала відбутися в серпні 1882 р. Ченці стверджували, що протоігумен Сарницький діяв без згоди більшості василянських монахів і, відповідно, незаконним і безкомпромісним є рішення передавати Добромильський монастир оо. Єзуїтам. Також ченці-протестувальники заявили, що хочуть залишитися під юрисдикцією митрополита Йосифа (Сембратовича) і під його наставництвом провести реформу²⁶. Протест Бучацького монастиря підтримали монастирі у Львові, Гошеві, Краснопущі, Погоні, Золочеві, Добромилі, Дрогобичі та Лаврові²⁷.

До акції незадоволення долучилась студентська молодь Львівського університету. Студенти вирішили укласти меморандум до папи, в якому зауважили, що не поділяють небезпечні експерименти для української нації та церкви, зроблені “під покровом католицизму”. Ректор Леонард П’єнтак, дізнавшись про задум, безуспішно спробував переконати студента-очільника Євгена Олесницького не надсилати меморандум. Згодом на засіданні сенату доручили професору Олександрові Огоновському відмовити студентство від цієї ідеї, але й це не принесло результатів, оскільки викладач на занятті з цивільного права сказав:

“...що якщо підпишете, то вам за це не може нічого статися, а якби вам що хотіли зробити, то я тоді піднесу, що нехай перекарають тих польських студентів, котрі минулого року їздили до Пешту на свято Бема демонструвати разом із мадярами проти Австрії”²⁸.

²⁴ “Чи се останнє слово?”, Діло, 8 (20) травня 1882.

²⁵ “Змартвяхвстанцы. Реформа Чина св. Василя Великого. Будущность нашей церкви и ея ієрархія” Слово 49, 8 (20) травня 1882; “Анкета в ділі реорганізації Чина св. Василя В”, Слово, 27 квітня (9 травня) 1882.

²⁶ “Протестъ оо. Василянъ Бучацького монастиря”, Діло, 22 травня (3 червня) 1882.

²⁷ “Новинки”, Діло, 2 (14) червня 1882.

²⁸ Євген Олесницький, Сторінки з мого життя. (Львів: Видавництво ЛЮБФ “Медицина і право”, 2011), 223.

Незважаючи на ці протестні акції, духовна і світська влада підтримували реформу, і монастир у Добромилі був переданий єзуїтам 15 червня 1882 р. На акті передання, підписаного старостою Юлієм Фридрихом, зі сторони василіян були присутні протоігумен о. Климентій Сарницький і Добромильський ігумен о. Юліян Телішевський, а від Товариства Ісуса – провінціал о. Генріх Яцковський, майбутній магістер новиків о. Гаспар Щепковський²⁹. Слід зазначити, що протести вплинули на рішення влади. Спочатку імператор Франц Йосиф I, а згодом Папа Лев XIII запропонували знайти для керівництва новіціатом єзуїтів непольської національності, які б володіли українською і польською мовами. Деякий час о. Яцковському не вдавалося розшукати такого кандидата, який би володів належними моральними та інтелектуальними якостями. Зрештою, у січні 1883 р. ректором Добромильського новіціату було призначено єзуїта німецького походження о. Ерика Брандіса³⁰.

Для послаблення незадоволення митрополит Йосиф (Сембратович) під тиском папського нунція у Відні Серафіно Ванутеллі видав 2 червня 1882 р. пастирський лист, у якому просить греко-католицьке духовенство не чинити опір реформі. Проте із прийняттям остаточного рішення митрополит вичікував. Щоб переконати Йосифа Сембратовича, Лев XIII запросив його на особисту аудієнцію, і після 16 серпня 1882 р. митрополит публікував пастирський лист, в якому засвідчив позитивні аспекти реформи³¹.

Наростання протестних настроїв щодо реформи дало підстави Ватикану і галицькій владі звинуватити греко-католицьку ієрархію, особливо митрополита Йосифа Сембратовича, у тому, що вони дозволили масові протести. Ставлення Сембратовича до протестів і самої реформи стало причиною тиску на митрополита з боку Рима й офіційного Відня й подальшої відставки його відставки. Отець Яцковський 15 вересня 1882 р. оптимістично повідомив Римську Курію, що “тепер, після відставки львівського митрополита, всі [протести] повинні згаснути”³².

Незважаючи на рішучі дії влади, протести тривали. Слід зазначити, що серед українського і польського населення були й прихильники реформи. Одні з них видавали газету “Руський Сіон”. Редакція цієї газети вважала реформу “тільки релігійною справою, суто справою церкви” і не погоджувалась із політично вмотивованими мирянами³³. У червні 1882 р. газета “Dziennik Polski” опублікувала петицію “До галицьких русинів, які вірні своїй церкві і народу”.

²⁹ Ісидор Патрило, “Нарис історії Галицької провінції ЧСВВ,” Записки ЧСВВ 1–4 (1982): 68.

³⁰ Porfirio Pidrucnyj, “Documenti riguardanti l’inizio della riforma Baziliana in Galizia (1880–1882),” Записки ЧСВВ 1–4 (1982): 382; “Новинки”, Діло, 4 (16) січня 1883.

³¹ Ісидор Патрило, “Нарис історії Галицької провінції ЧСВВ,” Записки ЧСВВ 1–4 (1982): 67.

³² Joan Paul Himka, Religion and Nationality in Western Ukraine. The Greek Catholic Church and Ruthenian National Movement in Galicia, 1867–1900. (Montreal & Kingstom; London; Ithaca : Mc Gill-Queen’s University Press, 1999), 83.

³³ “Наші часописи в релігійнім взгляді”, Руський Сіон, 1 (13) лютого 1885.

Під текстом петиції поставили підписи декілька греко-католицьких священиків і освічених мирян, але в основному мешканці селища Гаї поблизу Львова, сіл Підгірці та Сасів. Петиція була спрямована на засудження агітації русофілів, проявлену в справі села Гнилички і протестів проти реформи василіян. “Давайте тепер скажемо, ми, русини, вірні імператору, вірні церкві! Давайте твердо стояти і показувати світу, що ми не хочемо бути і не будемо слугами німецьких централістів або москвичів”. Редакція цієї газети побажала “русинам-патріотам” успіхів у їхніх справах³⁴.

Основна частина українського населення продовжувала виступати проти василіянської реформи. У червні 1883 р. у Львові відбулося загальнонаціональне віче, на якому порушувалась проблема щодо передання Добромильського монастиря представникам Товариства Ісуса. Посилаючись на фундаційну грамоту від 23 серпня 1613 р., згідно з якою право власності та керування монастирем у Добромилі залишалось за василіянським орденом, була складена петиція з вимогою повернути монастир представникам ЧСВВ. Також збори вимагали суворого дотримання закону про віросповідання від 21 грудня 1867 р., щоб справи підлегли автономній греко-католицькій церкві вирішувала духовна влада без втручання іншої церкви або обряду. Цю петицію підписало близько двох тисяч осіб, однак відповіді на неї віряни не отримали³⁵.

Приєднання 25 квітня 1884 р. до реформи під керівництвом єзуїтів монастиря в Лаврові від стало причиною скликання другого віча львівських українців, яке відбулося 4 травня 1884 р. Петицію склав і проголосив доктор права Михайло Король, після чого було одногolosно ухвалено рішення відправити депутацію до австрійського уряду. Представниками було обрано львівського купця Михайла Димету, професора Львівського університету о. Омеляна Огоновського, професора Ісидора Шараневича і Володислава Федоровича із Ставропігійського інституту, громадських діячів Василя Ковалького і Ярослава Кулачковського³⁶. Делегати провели зустрічі у Відні впродовж 30 квітня–2 травня 1885 р. із імператором Францом Йосифом I, президентом міністрів (прем’єр-міністром) графом Едуардом Тааффе, представником Апостольського престолу в Австро-Угорській монархії, нунцієм Серафіно Ванутеллі, міністром віросповідання і просвіти бароном Конрадом і міністром у справах Галичини бароном Земляковським. На аудієнціях із представниками влади депутацію повідомили, що реформу переривати не будуть, оскільки це виражатиме неповагу до Апостольського Престолу, а Папа Римський “любить рускій обряд, бить може, даже больше любит, чем свой, латинський!”. Також українській делегації

³⁴ Joan Paul Himka, *Religion and Nationality in Western Ukraine. The Greek Catholic Church and Ruthenian National Movement in Galicia, 1867–1900.* (Montreal & Kingstom; London; Ithaca : Mc Gill-Queen’s University Press, 1999), 83.

³⁵ “Резолюція в справі Добромильській”, *Діло*, 18 (30) червня 1883.

³⁶ Кость Левицький, *Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914.* (Львів: друкарня оо. Василіян, 1926), 214.

гарантували, що в найближчі роки Добромильський монастир повернеться під керівництво зреформованих василіян³⁷.

Запевнення австрійської влади сприяли затуханню протестів населення. Одночасно до реформування були залучені нові монастирі: Святооунуфріївський монастир у Львові (1886), монастир св. Юра у Кристинополі (3 липня 1888 р.), монастир Різдва Матері Божої в Жовкві (26 листопада 1891 р.), монастир Св. Христа в Бучачі (28 квітня 1893 р.), монастир Св. Івана Христителя в Улашківцях (2 березня 1893 р.), Святотроїцький монастир у Дрогобичі (22 вересня 1897 р.), монастир Св. Івана Христителя у Краснопущі (17 березня 1900 р.), Благовіщенський монастир у Підгірцях (1 листопада 1900 р.). Цими монастирями керували як зреформовані василіяни, так і єзуїти. Від 1904 р. усі монастирі ЧСВВ були передані василіянам і ця дата вважається завершенням реформи³⁸.

У першій половині ХХ ст. представники галицької інтелігенції позитивно оцінили проведену реформу ЧСВВ. Одним із перших відгукнувся Іван Франко, зауваживши, що “єзуїтський новіціат у Добромилі видав ряд мужів, що, не вважаючи на свій ширий католицизм, не тільки не затратили почуття своєї національності, але й поробилися завзятими народовцями”³⁹. Таку саму думку висловив і Кость Левицький, стверджуючи, що “реформа наших оо. Василіян Єзуїтами не принесла нам національної втрати, бо реформатори знайшли здорові сили в нашій народі, спосібні до самостійної віднови чина оо. Василіян”⁴⁰. Своїми враженнями від реформи поділився й Євген Олесницький, який дійшов висновку, що “не сталося ніяке нещастя. З реформи вийшли на кожний спосіб далеко кращі черці, як були досі. У монастирях припинилося давнє неробство і “чревоугодництво”, зате почалася робота на полі духовнім і національнім. Між реформованими найшлося багато свідомих і навіть завзятих українців. Вони помагали багато в боротьбі проти москофільства і взагалі стояли твердо при нації та ширили національне почуття особливо між селянством та робітничою клясою і слугами по містах”⁴¹.

Таким чином, можемо зробити висновок, що поступове скорочення чисельності монастирів і монашого складу від часу створення Василіянської провінції Найсвятішого Спасителя до 1882 р. засвідчило потребу реформи ЧСВВ, із чим погоджувалась більшість церковних, політичних та громадських діячів.

³⁷“Русская анти-иезуитская депутация”, Новий пролом, 20 квітня (6 травня) 1885; “Руська депутация у Відні”, Діло, 20 квітня (2 травня) 1885; “Руська депутация у Відні”, Діло, 23 квітня (5 травня) 1885.

³⁸ Ісидор Патрило, “Нарис історії Галицької провінції ЧСВВ”, Записки ЧСВВ 1–4 (1982).

³⁹ Іван Франко, Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. (Львів: Накладом Українсько-руської видавничої спілки, 1910), 307–308.

⁴⁰ Кость Левицький, Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. (Львів: друкарня оо. Василіян, 1926), 215.

⁴¹ Євген Олесницький, Сторінки з мого життя. (Львів: Видавництво ЛОБФ “Медицина і право”, 2011), 223–224.

Існували два погляди на процес її проведення – проєкт о. Климентія Сарницького – із залученням представників Товариства Ісуса і проєкт митрополита Йосифа (Сембратовича) – власними силами василіян.

Затвержений Апостолькою Столицею начерк реформи о. Климентія Сарницького спричинив протести серед населення. Віряни-греко-католики побоювались, що реформаторські заходи стимулюватимуть процеси полонізації та латинізації, що загрожуватиме втратою української ідентичності. В основному, громадськість незадовольняло те, що новіціат очолять єзуїти, але з огляду на тодішню політичну ситуацію вони б протестували проти участі будь-якого католицького ордену. Гарантування австрійською владою повернення Добромильського монастиря василіянам припинило спроби домогтися перегляду пунктів реформи.

Позитивні оцінки представниками інтелігенції реформаторських заходів влади й Апостольської Столиці, остаточно розвіяли всі побоювання суспільства щодо негативних наслідків реорганізації ЧСВВ, у такий спосіб фактично було реабілітовано організаторів Добромильської реформи в очах галицької спільноти.

OSBM REFORMATION (1882–1904) IN SOCIAL-POLITICAL THOUGHT AND PUBLIC OPINION OF GALICIA

Vasyl LAHOTSKYI

Ivan Franko National University of Lviv,
Chair of Ancient History of Ukraine and Archives Studies,
1, Universytetska str., 79000, Lviv, Ukraine

The Order of Saint Basil the Great (Lat. *Ordo Sancti Basilii Magni*, abbr. OSBM) established in 1617 was the only Greek Catholic monastic order until 1906. Its reformation in late 19th century, taking into consideration internal political situation in Galicia, became a focus of attention for numerous social groups. Various centres had their own views of the Order's reformation and actively defended their positions. Different thoughts on the issue initiated the research the reaction of social-political thought and public opinion of Galicia concerning OSBM reformation.

The article is focused on tracing the reaction of social-political thought and public opinion to preparation and implementation of the so-called Dobromyl Reform of OSBM (1882-1904). The author presents the views of the Reform ideologists and lobbyists, namely, Fr. Klemens Sarnicki, the Protohegumen of Basilians, as well as Henryk Jackowski, the Jesuit Provincial. The article considers the assumption that the attempt of transition to Orthodoxy made by the community of Hnylychky village (Small Hnylytsi) in Ternopil region could have become the cause of OSBM reformation. The author presented the analysis of church legal documents, which contributed to forming ambiguous attitude to the change of the leadership of the Order. The publication also shows the transformation of public views during the process of the Reform implementation up to its completion.

The author concludes that gradual reduction of the number of monasteries as well as monastic community, in the period from the establishment of Basilian Province of the Holy Saviour to 1882, indicated the need of reformation. That was what all the church, political and social activists agreed with. However, the opinions concerning the process of the Reform implementation were different: according to Fr. Klemens Sarnicki's project, it was to be carried out involving the members of Jesus

Society while the Metropolitan Archbishop Joseph (Sembratowicz) suggested it had to be performed by Basilians' own efforts.

The draft reform written by Fr. Klemens Sarnicki and authorized by the Holy See caused protests among the inhabitants, as they feared possible polonisation and latinisation. In their opinion, it would lead to the loss of Ukrainian identity. Public disapproval mainly concerned the fact that the novitiate was to be governed by Jesuits, but, taking into consideration the political situation of that period, any Catholic order leadership would cause disapproval. The promise of Austrian government to return Dobromyl Monastery to Basilians finally put an end to unsuccessful efforts to overview certain points of the Reform.

Positive evaluation of the Reform on its completion, given by the representatives of Galician intelligentsia, helped to overcome the reservations of the society. By this act, the Dobromyl Reform organizers, previously subjected to accusations and slander, were rehabilitated in the eyes of Galician people.

Key words: The Order of Saint Basil the Great, Dobromyl Reform, Society of Jesus, public opinion, protests.